

Зміст

<i>Від автора</i>	7
-----------------------------	---

КОРОТКА ІСТОРІЯ

Розділ I. Європа антична й середньовічна	11
Розділ II. Європа нової доби	33
Інтерлюдія. Відчуття класики	56

ДОВГА ІСТОРІЯ

Розділ III. Вториння і завоювання	67
Розділ IV. Форми державного правління. Частина 1	83
Розділ V. Форми державного правління. Частина 2	99
Розділ VI. Імператори й папи	121
Розділ VII. Мови	138
Розділ VIII. Простолюд	152
Інтерлюдія. То що ж таке ця Європа?	168

РУЙНІВНІ СИЛИ

Розділ IX. Індустріалізація та революція	178
Розділ X. Дві світові війни	199

<i>Список карт</i>	229
<i>Список ілюстрацій</i>	230

ВІД АВТОРА

Якщо ви любите підчитувати книжки з останніх сторінок, щоб дізнатися, чим усе закінчиться, — ця книжка для вас. Кінець тут наставатиме невдовзі після початку. Історія Європи розказана шість разів і щоразу — під іншим кутом.

Спочатку це був короткий лекційний курс європейської історії для студентів університету. Але я не розповідав їм усе підряд — передусім давав загальний огляд, а потім уточнював певні деталі.

У перших двох лекціях дуже стисло викладено весь перебіг європейської історії. Кожна з наступних шести має конкретну тему. Я хотів, щоб студенти засвоїли матеріал якнайкраще, тому постійно повертався в часі оповіді й заглиблювався в те чи інше питання.

Літературне оповідання має сюжет — початок, кульмінацію і розв'язку. Історія людства розгортається за іншими законами. Проте вона захоплює набагато сильніше, якщо розглядати її ніби послідовність падінь і злетів, після яких настає остаточний занепад. Я намагався дослідити, з чого складається історія європейської цивілізації, як ці складники перетасовуються з часом, показати, як нове народжується зі старого, як минуле вперто відтворюється знову й знову.

У підручниках з історії зазвичай ідеться про багатьох людей та численні події. Це одна із сильних сторін історії — саме так вона наближає нас до життя. Але для чого це все було? Що насправді

важливо? Ось питання, які я постійно ставлю собі. Багато імен та подій, які фігурують в інших історичних працях, не згадані в моїй книжці.

Після античності ми зосередимося на історії Західної Європи. Не всі країни однаково доклалися до становлення європейської цивілізації. Італійське Відродження, німецька Реформація, англійський парламентаризм і революційно-демократичні зміни у Франції дали більше наслідків, аніж, скажімо, поділи Речі Посполитої.

Великою мірою я спирався на здобутки історичних соціологів, особливо Майкла Манна та Патрісії Кроун. Професорка Кроун — не фахівчиня з європейської історії: вона досліджує іслам. Проте у своїй невеличкій книжці «Доіндустріальні суспільства» (Pre-Industrial Societies) Патрісія Кроун вмістила розділ під назвою «Химерність Європи» (The Oddity of Europe). Просто вищий пілотаж — уся європейська історія на тридцяти сторінках, коротка, майже як моя. Це й наштовхнуло мене на думку проаналізувати основні складники європейської цивілізації та викласти цей аналіз у двох вступних лекціях. Тому я в боргу перед нею.

Кілька років тому мені пощастило співпрацювати з професором Еріком Джонсом у мельбурнському університеті Ла Троба. Професор Джонс тримається широкого погляду на перебіг історії, і його праця «Європейське диво» (The European Miracle) слугувала мені надійним орієнтиром.

З оригінального в моїй книжці — хіба що метод. Першими ці лекції слухали австралійські студенти: їм дуже багато розповідали про історію Австралії та дуже мало про цивілізацію, до якої вони всі належать.

У цьому виданні вміщено додаткові розділи, присвячені XIX та XX століттям.

КОРОТКА ІСТОРІЯ

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Розділ I

ЄВРОПА АНТИЧНА Й СЕРЕДНЬОВІЧНА

Європейська цивілізація унікальна, оскільки лише вона підпорядкувала собі цілий світ. Цьому посприяли завоювання та переселення, економічна потужність, сила ідей і здатність запропонувати те, що потрібно всім. Нині країни всього світу користуються науковими досягненнями й технологіями, що випливають із них; а наука — це європейський винахід.

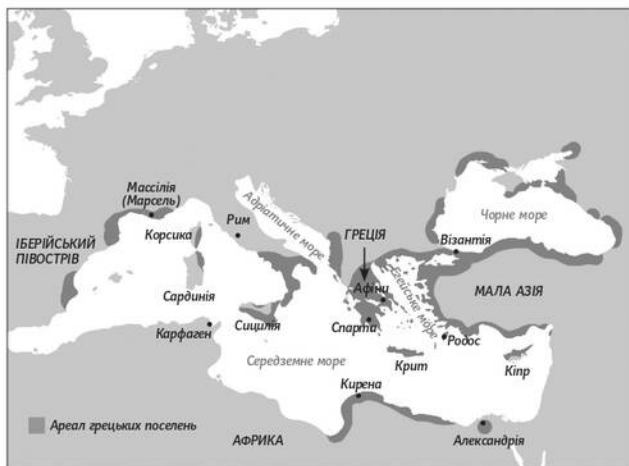
В основі європейської цивілізації лежать три елементи:

1. культура Стародавньої Греції та Риму;
2. християнство — непересічне відгалуження єврейської релігії, юдаїзму;
3. культура германських завойовників, які напали на Римську імперію.

Європейська цивілізація — це неоднорідне утворення, і згодом ми побачимо, чому це так важливо.

* * *

Якщо пошукати першоджерела нашої філософії, мистецтва, нашої літератури, математики, науки, медицини та політичної думки, то всі дослідницькі зусилля приведуть нас у Стародавню Грецію.

Давньогрецькі міста й колонії узбережжях Середземного та Чорного морів. Давньогрецька цивілізація існувала з торгівлі та сільського господарства

Греція в добу своєї величі була не єдиною державою, а конгломератом окремих міст-держав, як їх тепер називають. Кожна з таких держав являла собою окреме місто серед прилеглих земель; від одного до іншого можна було дійти пішки за день. Греки належали до своїх держав так само, як ми належимо до клубів. То були свого роду співдружності. У цих маленьких містах-державах виникли перші зародки демократії. Це ще не було представницькою демократією — парламентських виборів там не проводили. Усі громадяни-чоловіки збиралися в певному місці, обговорювали громадські справи та політичні питання й голосували за ті чи інші закони.

Зі збільшенням чисельності населення античних міст-держав їхні жителі виїздили й засновували колонії в різних частинах

Межі Римської імперії близько II століття н. е.

Середземномор'я. Грецькі поселення існували на території нинішньої Туреччини, на узбережжі Північної Африки й навіть далеко на заході — в Іспанії, на півночі Італії та Франції. І саме в Італії римляни — на той час доволі відсталі мешканці невеличкого міста-держави із центром у Римі — вперше зустрілися з греками й почали в них учитися.

Із часом римляни розбудували велетенську імперію, що поглинула Грецію з усіма її колоніями. На півночі її кордони проходили по двох великих ріках, Рейну та Дунаю, — а подекуди сягали й далі. На заході — по узбережжю Атлантичного океану. Англія належала до Римської імперії, але Шотландія та Ірландія — ні.

На півдні пролягали пустелі Північної Африки. Кордон на сході був найменш чіткий — там розташовані імперії-суперниці. Римська імперія контролювала все узбережжя Середземного моря;

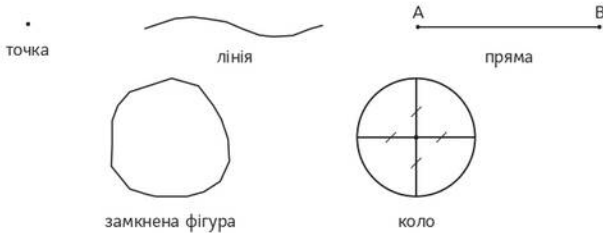
до неї належала частина територій нинішньої Європи та багатьох інших — Туреччини, Близького Сходу й Північної Африки.

Римляни воювали краще за греків і краще за них розробляли закони для управління своєю імперією. Римська інженерна думка також сягнула далі за грецьку, і це згодилося римлянам як для воєн, так і для керування державою. Проте в усьому іншому вони визнали перевагу за греками й покірно їх наслідували. Типовий представник римської еліти розмовляв як латиною (мова римлян), так і грецькою; він міг відправити сина до академії в Афіни чи взяти грецького раба, щоб той навчав його дітей удома. Отже, називаючи Римську імперію греко-римською, ми чинимо так услід за самими римлянами.

Показати, якими розумними були греки, найпростіше на прикладі геометрії. Тієї самої давньогрецької, евклідової геометрії, яку ми вивчаємо в школі. Напевно, багато хто вже забув її, тож почнімо з основ. Усю науку геометрію побудовано на кількох базових поняттях. Точка відліку — це точка. Греки визначали її як об'єкт, що має положення в просторі, але не має величини. Авжеж, вона має величину — діаметр крапки на сторінці можна виміряти, — але тут ідеться про такий собі абстрактний, ідеальний світ. Далі йде лінія, що має довжину, проте не має ширини. За нею — пряма. Це найкоротша лінія, що з'єднує дві точки на площині. З цих трьох понять можна вивести означення кола. Передусім це лінія, що творить замкнену фігуру. Але як визначити, що вона кругла? Якщо замислитися, то це дуже складно. Зазвичай ми кажемо, що коло кругле, коли позначені на рисунку прямі лінії, що виходять з точки в центрі кола, однакової довжини.

Крім кіл, існують паралельні прямі, що ніколи не перетинаються, усі різновиди трикутників, квадрати, прямокутники та інші правильні форми. Усі ці об'єкти утворено за допомогою ліній, усі вони визначені, їхні властивості описані, можливості їхнього перетину й накладання в просторі досліджені. Усе наступне можна вивести з попереднього. Скажімо, властивості паралель-

них ліній слугують доказом того, що сума всіх кутів трикутника дорівнює 180° (див. наступну сторінку).

Геометрія — проста, елегантна, логічна система, задовільна й дуже красива. Красива? Давні греки справді вважали її красивою, і це основа їхнього світогляду. Геометрія була потрібна грекам не лише для тренування розуму, як нам свого часу в школі, і не лише для практичних цілей, таких як вимірювання земельної площі чи навігація. Для них то був ключ до розуміння світобудови. Озирніться — і ви будете вражені різноманіттям форм та кольорів довкола. Скільки різних подій відбувається одночасно — нібито хаотичних і випадкових! Проте давні греки були переконані, що в основі всього лежить просте єдине пояснення, логічне й раціональне. Таке, як геометрія.

Давні греки займалися наукою не так, як ми, — висуваючи гіпотези й проводячи експерименти. Вони вважали, що коли напружити розум і поміркувати як слід, то неодмінно знайдеш правильну відповідь. Із цього уявлення розвинулася система «натхнених здогадів». Один давньогрецький філософ припускав, що вся матерія складається з води — ось як відчайдушно вони прагнули знайти всьому просте пояснення. Інший стверджував, що вся матерія складається з чотирьох елементів — землі, води, повітря й вогню. Третій — що вся матерія складається з дрібних